

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ХОРВАТІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Розглянуто історію та державне регулювання розвитку сільського зеленого туризму Хорватії. Охарактеризовано типи сільських домогосподарств. Проаналізовано основні туристичні кластери, що спеціалізуються на сільському туризмі.

Ключові слова: сільський зелений туризм, туристичні кластери, типи сільських домогосподарств, програми розвитку туризму.

Актуальність дослідження. З початку ХХІ ст. сільський зелений туризм, за визнанням експертів Всесвітньої туристичної організації, є одним із секторів туристичної індустрії, що динамічно зростають. Україна має всі передумови для ефективного розвитку цього виду туризму. Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму в Україні обговорювали науковці та практики на засіданні круглого столу «Сільський зелений туризм як фактор сільського розвитку», який було проведено 15-16 серпня 2015 року. Справедливо було відзначено, що для сільських територій, як у Європі, так й в Україні це не стільки прибутково-комерційна діяльність, скільки соціально-економічне явище, яке дає можливість і шанс відродження економіки села, збереження його традиційних цінностей та сільських громад. Саме з розвитком сільського туризму пов'язані такі можливості сільського розвитку, як диверсифікація економічної діяльності на селі, створення нових робочих місць, додатковий дохід для членів сільських громад з використанням власних можливостей та ресурсів селянського господарства, вирішення демографічної проблеми, відродження та збереження традиційної культури, мистецтв та ремесел, збереження екологічного стану та привабливості довкілля через зниження техногенного виробничого впливу на природні ресурси, подолання просторової та соціальної ізоляції сільського населення,

розбудова соціальних мереж та соціального капіталу на селі та багато іншого [1].

Постановка проблеми. Кластерна модель організації туризму Хорватії вважається одним з найуспішніших прикладів розвитку туристичного кластеру. Галузь туризму Хорватії – це майже три чверті всіх експортних доходів країни від послуг. Вступ до ЄС відкриває перед країною нові можливості та перспективи, у тому числі й щодо розвитку туризму. Отже, дослідження особливостей розвитку туризму в Хорватії, яка здобула незалежність одночасно з Україною, є особливо актуальним для запозичення позитивного досвіду даної країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням сільського зеленого туризму в Хорватії займаються Д.Демоня та П.Ружіч (монографія «Сільський туризм в Хорватії з кращими прикладами хорватської практики і європейського досвіду», 2010), а також Р.Бачач, С.Вучетіч, Е.Кушента ін.

Метою статті є вивчення хорватського досвіду у розвитку сільського зеленого туризму з метою можливості його застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Протягом понад 150-ти років туризм вважається однією з ключових галузей економіки Хорватії. Інформацію про його зародження знаходимо ще в працях давньогрецького поета Аполлонія, де згадується вкритий сосновими деревами острів Хвар, на який потрапили аргонавти (мореплавці з корабля «Арго»), мандруючи у пошуках Золотої Руни. У VI ст. до н.е. острів відвідав давньогрецький поет Ксенофан. Пізніше, за часів Римської імперії, коли в численних бухтах острова були побудовані сільські вілли, відомі як «Rusticae Villae», острів заповнили заможні римські мандрівники [2]. Період Середньовіччя також характеризується розвитком на острові так званого «сільського туризму»: заможні аристократи воліли проводити відпустку на віллах саме тут. Однією з таких вілл, що добре збереглася, є колишня літня резиденція відомого хорватського поета Петара Гекторовича «Тврдаль» в місті Старі Град. Нині тут знаходиться етнографічний музей.

Розвиток сільського туризму в сучасному розумінні розпочався на початку 90-х років XX ст. Умовно, за інтенсивністю розвитку, можна виокремити два його якісні етапи (Д. Демоня та П. Ружіч, 2010) [6]:

I етап (1995-1999 рр.) — етап становлення сільського зеленого туризму. В цей період створено «Альянс для розвитку сільського туризму», який пізніше було трансформовано в «Раду з розвитку малого та середнього бізнесу в сфері туризму». Уряд Хорватії прийняв Національну програму з розвитку малого та середнього підприємництва в галузі туризму з акцентом на сталий розвиток. Станом на 1998 р. було зареєстровано 32 фермерських господарства. Протягом кількох наступних років спостерігається спад у розвитку сільського туризму в Хорватії. У цей період розвиток сільського туризму підтримується за рахунок приватних ініціатив, у той час як видатки з бюджету фактично відсутні [6; 10].

II етап (2003р. – до теперішнього часу) — етап прискореного розвитку сільського зеленого туризму. Новий уряд надає особливої уваги розвитку сільського туризму та економічному розвитку сільських районів країни. Сьогодні діяльність хорватських фермерів, Союзу селян, Міністерства туризму Хорватії, Інституту туризму в Загребі, членів клубу «Село» та Хорватської торгово-промислової палати орієнтована на пошук сільських господарств і залучення їх власників до надання туристичних послуг та розвитку сільського туризму. Формуються сільські туристичні дестинації [6; 10].

Регулювання розвитку сільського туризму в Хорватії здійснюється на основі відповідної нормативно-правової бази:

- Закону про надання послуг у сфері туризму;
- Закону про організацію громадського харчування;
- Положення про надання послуг громадського харчування у сільських домогосподарствах;
- Положення про класифікацію та категоризацію об'єктів, які надають послуги у сільських домогосподарствах;
- Положення про форму, зміст і порядок ведення книги гостей;
- Положення про збереження списку туристів та форму й зміст реєстраційної форми (звіту) для туристичної ради.

Ними визначено базову термінологію сільського туризму (поняття «сільські домогосподарства», типи сільських домогосподарств та мінімальні вимоги до кожного типу), правила та умови надання сільськими домогосподарствами послуг харчування у поєднанні з послугами розміщення (наприклад, щодо використання продуктів власного виробництва), порядок реєстрації гостей, супутні послуги, що надаються у сільських

домогосподарствах тощо.

Розвиток сільського туризму та підприємництва в сільських районах країни фінансується за рахунок субсидій, головним чином, Міністерства туризму і, в меншій мірі, Міністерства сільського господарства, а також з бюджету округів і самоврядних одиниць, або періодичних міжнародних субсидій та грантових проектів.

Починаючи з 2005 року, Міністерство туризму Хорватії для розвитку сільського туризму, надає підтримку в рамках наступних програм [6]:

1. «Спадщина в туризмі» — програма для заохочення захисту, реконструкції та включення культурної й природної спадщини до туристичної пропозиції в слаборозвинених районах;

2. «Тематичні маршрути» — програма для стимулювання розвитку тематичних туристичних маршрутів;

3. «Оригінальний сувенір» — програма для заохочення і вдосконалення виробництва та продажу сувенірної продукції;

4. «Підтримка для успіху»;

5. «Під стародавніми дахами».

Дві останні програми фінансуються спільно з Хорватським Банком Реконструкції та Розвитку, Хорватським агентством малого підприємництва і комерційними банками.

Наприклад, у період з 2005 по 2009 рр. у рамках програми «Спадщина в туризмі» було профінансовано 595 проектів на суму 3,6 млрд. євро. Протягом 2002-2009 рр. було реалізовано 474 кредити в рамках програми «Підтримка для успіху» на суму 255,4 млрд. євро, в основному для будівництва та ремонту готелів, пансіонатів, кемпінгів.

Хорватія — екологічно чиста країна Балканського півострова. Її площа - 87,6 тис. км² (64,5% суші і 35,5% моря). Екологічний стан країни є одним з кращих у світі, адже на узбережжі Адріатичного моря немає жодного промислового підприємства, а прозорість води нерідко досягає п'ятдесяти метрів. Вже кілька років поспіль країна отримує «Блакитний прапор» від ЮНЕСКО.

Для охорони навколишнього природного середовища у Хорватії створено ефективну систему органів управління. Вищим регулюючим та контролюючим органом є Міністерство туризму, якому підпорядковуються 19 державних відомств з управління національними та природними парками та стільки ж регіональних відомств з управління іншими категоріями природоохоронних

територій. На місцевому рівні, у межах кожної жупанії, відповідальними за охорону та збереження природної спадщини є місцеві центри захисту навколишнього середовища (County (local) offices for environmental protection). Окрім зазначених установ, урядом також створено незалежне Хорватське агентство навколишнього середовища (Croatian Environment Agency), до компетенції якого належить збір та аналіз статистичної інформації щодо стану довкілля [4, с.6-7; 9].

З метою запобігання нанесенню шкоди природним ресурсам уряд здійснює превентивні заходи — постійний моніторинг екологічного стану, заборону руху в межах природоохоронних територій транспорту, здатного завдати шкоди природі, забезпечення об'їзних шляхів, як для водного, так і наземного транспорту, обмеження будівництва тощо.

Чисельність населення Хорватії складає 4,4 млн. чол. Густота населення в середньому становить 78 осіб / км² — від 34 осіб / км² в сільській місцевості до 325 осіб / км² в містах. В країні налічується 6755 поселень. З метою реалізації політики розвитку сільських районів у Хорватії використовується критерій для розрізнення сільських та міських територій за методикою ОБСЄ. В основу цього критерію покладено густоту населення (150 осіб / км² — середня щільність населення в ЄС) [3; 5]:

- *сільські території* (до 150 осіб / км²) — 91,6% території Хорватії; 88,7% поселень; 47,6% населення;

- *міські території* (понад 150 осіб / км²) — 8,4% території Хорватії, 11,3% поселень та 52,4% населення.

Сьогодні 17% сільського населення становлять діти віком до 14 років, 64% — економічно активне населення (жінки у віці 15 - 59 років і чоловіки від 15 до 64 років) і 19% — люди старшого віку (жінки у віці понад 60 років та чоловіки старше 65 років).

Землі сільськогосподарського використання охоплюють значну частину території Хорватії — в країні зареєстровано понад 100 тис. сільськогосподарських ферм. В той же час станом на початок 2013 року потужність бази розміщення сільського туризму в Хорватії становить лише 688 зареєстрованих сільських садиб, що по відношенню до загальної кількості закладів розміщення складає 0,1%, тоді як аналогічний показник в Австрії — 8%, в Франції — 6%, в Ірландії та Німеччині — по 3%.

Результати досліджень Міністерства туризму Хорватії

засвідчили, що близько 160 тис. відвідувачів надають перевагу винному туризму, при чому 61% з них купують місцеве вино. Проте частка туристів, що відвідують з даною метою східні регіони країни є дуже низькою, у зв'язку з невисокою потужністю фермерських садиб [8].

Туристичні сільські домогосподарства, як правило, побудовані в традиційному стилі. Більшість з них не надають послуги харчування, іноді проживання включає сніданок. Що стосується режиму роботи, вони не визначені законом і встановлюються господарями індивідуально. Більшість з них працюють протягом усього тижня. Сезонних сільських домогосподарств мало, вони в основному розташовані вздовж узбережжя Хорватії. Головною проблемою залишається необхідність суміщати сільськогосподарське виробництво та туризм, оскільки в них задіяні, в основному, члени сім'ї (91%) і лише 9% домогосподарств залучають додаткову працю [6].

У Хорватії виділяють 8 типів сільських домогосподарств. Дана типологія здійснена на основі існуючих нормативних актів. Так, в Положенні про надання послуг громадського харчування у сільських домогосподарствах визначені наступні типи сільських домогосподарств [5]:

- 1) фермерські господарства (farm holidays);
- 2) дегустаційні зали (tasting rooms);
- 3) оселі із самообслуговуванням (self-catering houses);
- 4) сільські кемпінги (rural campings).

Хорватські вчені Дамір Демоня та Робер Бачач доповнили дану класифікацію наступними типами сільських домогосподарств [5]:

- 5) ферми, що працюють за системою «ночівля + сніданок» (rural B&B);
- 6) сільські сімейні готелі (rural family hotels);
- 7) готелі розширеного типу (widespread hotels);
- 8) сільські придорожні кемпінги (rural campings car quick stop).

Основною спеціалізацією фермерських господарств є виробництво сільськогосподарської продукції. Власник зі своєю сім'єю, як правило, живуть на фермі, а для розміщення туристів використовуються вільні приміщення. Таким чином, гість знаходиться у постійній і безпосередній взаємодії з господарем і його родиною. Фермерські господарства можуть прийняти групи екскурсантів до 80 осіб (послуги харчування) і до 20 осіб (послуги

розміщення). Приклад: ферма «Склепіч» («Sklepić») у селі Каранач (р-н Бараня).

Дегустаційні зали організовуються на фермах, які спеціалізуються на виробництві одного або декількох традиційних продуктів (вино, олія, мед, сир, ковбаси, фрукти, мигдаль, солодоші, борошняні продукти). Такі ферми пропонують дегустацію та продаж продукції, а також можуть мати житлові приміщення. Дегустації влаштовуються для екскурсантів та груп до 80 осіб. Дегустаційні зали є невід'ємною складовою так званих «винних», «оливкових», «сирних шляхів». Приклад: винний дегустаційний зал «Колар» («Kolar») у селі Суза в Барані.

Оселі з самообслуговуванням — це, як правило, будівлі в традиційному стилі, специфіка яких полягає у тому, що гість орендує весь будинок та прибудинкову ділянку. Такі оселі можуть знаходитись, як на території села, так і відособлено. Господарі зазвичай мешкають у іншому місці. В якості маркетингового заходу, дані оселі можуть мати традиційні назви, наприклад, «Старська станція», «Загорська хижа», «Славонський стан», «Шалаш», «Далматинські двори». Приклад: оселя із самообслуговуванням «Собол» («Sobol») у селі Кочічін у Горські Котар.

Ферми, що працюють за системою B&B (bedandbreakfast) — господарства, що надають базові послуги з розміщення та обов'язково базові послуги харчування — сніданки. Власник ферми частіше не є професійним виробником сільськогосподарської продукції, проте обов'язковою складовою сніданку має бути хоча б один продукт власного виробництва. Власник проживає на фермі, але житлові приміщення господаря відокремлені від номерів, призначених для розміщення гостей. Особливим підтипом даних ферм є ферми, що працюють за системою B&B (Bike&Bed) і призначені для цільової групи велосипедистів. На даних фермах організовані обладнані приміщення для зберігання та обслуговування велосипедів. Прикладом є етно-готель «Балатура» («Balatura») у Трібале.

Сільські сімейні готелі — це ферми з невеликою кількістю спальних місць — від 10 до 15, проте не менше 5 номерів. Як правило, такі сімейні готелі створюються у традиційних помешканнях, що дозволяє передати місцеву автентичність. У випадку їх реставрації, обов'язково мають зберігатись всі елементи традиційної конструкції. Такі готелі мають службу прийому,

ресторан і можуть мати додаткові зручності (СПА, басейн). Власник готелю не є фермером, хоча бажано, щоб на фермі вироблялись деякі продукти. Інший варіант — власник разом зі своєю родиною професійно зайнятий у сільському господарстві, але має велику ємність приміщень, що дозволяє організувати на його базі сімейний готель. Сільські сімейні готелі можуть мати певну спеціалізацію (наприклад, риболовля, виноробство тощо). Прикладом є «Жделаревіч» («Zdjelarević») у селі Бродський Ступнік в Славонії.

Особливим типом сільського сімейного готелю є готелі розширеного типу. Готелі цього типу розташовуються в історичних центрах і являють собою або одне масштабне приміщення, або велику кількість відокремлених невеликих будівель (що можуть бути розосереджені по всьому селі) з центральною службою прийому та додатковими зручностями (рестораном, басейном тощо). Кожна будівля має своє оформлення. Основна ідея розширених готелів — реконструкція та введення в експлуатацію покинутих старих будинків, що, в той же час, дає змогу обмежити будівництво нових, які можуть порушити традиційний устрій сільських територій. Такі готелі, як правило, знаходяться у спільному володінні кількох власників. Готелі розширеного типу (сільські курорти, еко-етно села) в Хорватії мають певну тематику [5]:

- сільські гірські курорти;
- оздоровчі сільські курорти — пропонують оздоровчі програми, наприклад, ароматерапію з цілющими травами регіону, традиційну медицину;
- ремісничі сільські курорти — презентують старовинні ремесла регіону;
- винні сільські курорти — спеціалізуються на вині, як традиційному продукті;
- музичні сільські курорти — відображають традиційне музичне мистецтво регіону

Прикладом є еко-етно село Стара Капела (Stara Kapela) поруч з Славонські Брод.

Сільські кемпінги надають послуги розміщення на спеціально обладнаних територіях для наметів, караванів, і знаходиться у природному середовищі. На території кемпінгу знаходяться всі необхідні зручності (туалети, ванні кімнати, пральні, приміщення для приготування їжі). Важливою умовою для організації сільського кемпінгу є транспортна доступність. Прикладом є сільський кемпінг

«Слапіч» («Slapić») на річці Мрежніца.

Сільські придорожні кемпінги передбачають наявність паркувальних місць для транспортних засобів і призначені для короткого перебування їх власників. Зазвичай вони використовуються відпочиваючими, транспортні засоби яких повністю обладнані для перебування в них, і які подорожують на великі відстані з необхідністю коротких зупинок. Дані кемпінги оснащені для надання послуг з технічного обслуговування, таких як водо- і електропостачання, короткого відпочинку, харчування тощо. Оптимальний розмір сільського придорожного кемпінгу — на 10 паркувальних місць. Прикладом є «Ферма Піно» («FarmPino») у селі Катунь в Істрії [5].

Сьогодні в Хорватії створені та здійснюють ефективну діяльність наступні туристичні кластери, що спеціалізуються на сільському туризмі [7].

«Куна» — регіональний туристичний кластер. Ідея створення належить кільком сімейним фермерським садибам; деякі спортивні асоціації також підтримали їх ініціативу. Ідея була схвалена Міністерством туризму та Міністерством економіки. Члени кластеру стверджують, що ідея його створення виникла під час ознайомчої поїздки до Австрії.

Кластер «Лонське поле» включає в себе близько 40 суб'єктів: постачальників туристичних послуг, виробників екологічно чистих продуктів харчування, виноробів та виробників сиру. Це один з перших туристичних кластерів у Хорватії.

Метою діяльності кластеру «Тіньян» є створення туристичного бренду регіону. Кластер об'єднує близько 20 підприємств громадського харчування, закладів розміщення та інших туристичних об'єктів.

Туристичний кластер «Сутлі і Жумберак» був створений з ініціативи Департаменту економіки Загреба та включає сімейні готелі, ресторани, магазини кави, селянські господарства та винні льохи, виробників сувенірної продукції, туристичні інформаційні центри.

У результаті опитування населення країни було встановлено, що 63% респондентів вважають сільський туризм сучасною формою туризму, а туристичні сільські садиби — доступними закладами розміщення. Також, 74% респондентів визнають даний вид туризму цікавим та унікальним, 70% виявили бажання відвідати Славонію

(східний регіон країни) у найближчих два роки. При цьому, основними чинниками, що спонукають туристів відвідати даний регіон, є наявність численних природних пам'яток, етнічна кухня, екологічна їжа, чисті вода та повітря, а також менталітет місцевого населення [8].

Висновки. Хорватія займає міцні позиції на ринку туристичних послуг. Уряд активізував зусилля з удосконалення системи управління туристичними дестинаціями, зокрема надає особливої уваги розвитку сільського туризму та економічному розвитку сільських районів країни. Сьогодні в Хорватії створені та здійснюють ефективну діяльність туристичні кластери, що спеціалізуються на сільському туризмі. Населення країни вважає сільський туризм сучасною, унікальною формою туризму, а туристичні сільські садиби — доступними закладами розміщення. Україна має всі передумови для успішного розвитку сільського зеленого туризму. У сучасних вітчизняних реаліях підтримка сільського зеленого туризму державою може стати достойною альтернативою для міського населення отримати якісний відпочинок за невеликі гроші в умовах сьогоденних фінансово-економічних негараздів. Тобто розвиток сільського зеленого туризму може сприяти покращенню якості життя населення не тільки сільських мешканців, але й мешканців міст.

**Рецензент — кандидат географічних наук, доцент
В. І. Стафійчук**

Література:

1. Круглий стіл «Сільський зелений туризм як фактор сільського розвитку» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/node/385>.
2. Хорватия [Текст] / [Цетинич Ф., Краске М., Ковач М., Петрич Х.] // ГЕО Непознанный мир: Земля. — 2006. — № 9. — С. 86-117.
3. Croatia Rural Development Report [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.un.org/esa/agenda21/natlinfo/countr/croatia/ruralDevelopment.pdf>.
4. Current status of the practical implementation of ecological networks in Croatia [Text]. — Zagreb : State Institute for Nature Protection, 2008. — 34 p.
5. Demonja D. Contribution to the development of rural tourism

in Croatia: proposed steps for successful business [Text] / D. Demonja, R. Bacac // International scientific journal «Turizam». — 2012. — Vol. 16. — P. 134-151.

6. Demonja D. The overview and analysis of the state of rural tourism in Croatia [Text] / D. Demonja // Sociology and Space. — 2014. — Vol. 52. — P. 69-90.

7. Ivanis M. General model of small entrepreneurship development in tourism destinations in Croatia [Text] / M. Ivanis // Tourism and Hospitality Management. — 2011. — Vol. 17, No. 2. — P. 231-250.

8. KljaicSebrek J. Tourist family farms in function of development of tourist destination Eastern Croatia [Text] / J. KljaicSebrek, D. Birkic, M. Petratic // Economy of eastern Croatia — yesterday, today, tomorrow. — 2013. — Vol. 2. — P. 208-216.

9. State Institute for Nature Protection [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.dzpz.hr>.

10. Vučetić Š. Rural tourism of the eastern Croatia — the organizational needs and opportunities [Text] / Š. Vučetić // Economy of eastern Croatia — yesterday, today, tomorrow. — 2012. — Vol. 1. — P. 240-247.

Н. М. Матвієнко, В. М. Матвієнко, Ю. М. Денисюк

РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКОГО ЗЕЛЕННОГО ТУРИЗМА В ХОРВАТИИ: ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

Рассмотрены история и государственное регулирование развития сельского зеленого туризма Хорватии. Охарактеризованы типы сельских домохозяйств. Проанализированы основные туристические кластеры, специализирующиеся на сельском туризме.

Ключевые слова: сельский зеленый туризм, туристические кластеры, типы сельских домохозяйств, программы развития туризма.

N. Matvienko, V. Matvienko, Yu. Denysyuk

DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM IN CROATIA: EXPERIENCE FOR UKRAINE

The history and government regulation of rural green tourism in Croatia were considered. The types of rural households were characterized. The main tourist clusters specializing in rural tourism were analyzed.

Keywords: rural green tourism, tourist clusters, types of rural households, tourism development programs.

Надійшла до редакції 5 листопада 2015 р.